

22. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1912 г. – Варшава: в губернской типографии, 1912. – 266 с.
23. Державний архів міста Столичного Варшави, ф. 1131, спр. 7, арк. 43, 46, 68, 71 зв., 91 зв., 94 зв.
24. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1914 г. – Варшава: в губернской типографии, 1914. – 282 с.
25. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1902 г. – Варшава: типография К. Ковалевского, 1902. – 338 с.
26. Адрес-календарь г. Варшавы на 1911 г. – Варшава, 1911.
27. Адрес-календарь г. Варшавы на 1913 г. – Варшава, 1913.
28. Державний архів міста Столичного Варшави, ф. 214, спр. 1111, 190 арк.

Бойко Н.А. Варшавский период жизни сосницкого краеведа Ю.С. Виноградского

В статье рассматривается варшавский период жизни сосницкого краеведа Ю.С. Виноградского (1897–1915 гг.). Определены основные направления его деятельности во время пребывания в Варшаве.

Ключевые слова: краеведение, Судовая палата, варшавский период, Общество истории, филологии и права при Варшавском университете.

Boiko N.O. Warsaw's period of life investigator of local history from Sosnytsia Y. Vynohradskyy

The article deals with the Warsaw's period of investigator of local history from Sosnytsia Y. Vynohradskyy (1897–1915). The main directions of his activities during his living in Warsaw are investigated

Key words: local history studies, the Law Chamber, Warsaw's period, the Society of History, Philology and Law at Warsaw University.

15.03.2014 p.

УДК 94 (477.51) П. Дорошенко «1858/1919»

О.О. Хаценко

**ЗЕМСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
П.Я. ДОРОШЕНКА**

Стаття присвячена аналізу діяльності П.Я. Дорошенка (1858–1919) у Глухівському повітовому та Чернігівському губернському земських зібраннях.

Ключові слова: П.Я. Дорошенко, губернія, комісія, пансіонат, земство, гласний.

Петро Якович Дорошенко (1858–1919) – відомий громадський і культурний діяч Чернігівщини, знавець і колекціонер українських старожитностей. Деякі аспекти його життя та діяльності відображені у працях Г. Кураса [1] та Г. Петрова [2]. Втім, вони не висвітлюють усі аспекти його багатогранної праці, зокрема, земської. У даній статті зроблено спробу висвітлити саме цю проблему.

П.Я. Дорошенко народився 22 листопада 1858 р. на х. Дорошенків Глухівського повіту Чернігівської губернії у відомій козацько-старшинській родині. Його дитячі роки пройшли в Глухівському повіті. Середню освіту він здобув у Новгород-Сіверській гімназії, а потім навчався на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира. Закінчивши у 1884 р. університет з дипломом хірурга, П.Я. Дорошенко повернувся на Глухівщину й оселився в рідному Глухові, де почав працювати повітовим земським лікарем.

Зазначимо, що П.Я. Дорошенко ніколи не ухилився від участі у громадському житті міста, губернії. З 1890 р. виборцями Глухівського повіту він обирався повітовим земським гласним упродовж багатьох років і брав активну участь у роботі численних земських комісій [2].

Найбільш плідною була діяльність П.Я. Дорошенка у роботі медичної комісії повітового земства. У вересні 1899 р. Глухівське повітове земське зібрання доручило йому керувати будівництвом інфекційного відділення лікарні у Глухові. П.Я. Дорошенко запропонував доповнити затверджений план робіт зобов'язковим розміщенням вентиляції і центральної труби. На будівництво були виділені кошти в розмірі 6680 крб. [3, 270].

16 вересня 1899 р. на засіданні медичної комісії розглядався проект розміщення дезінфекційної камери з паровиком у лікарні, у яких місто мало неабияку потребу. Для улаштування камери П.Я. Дорошенко запропонував виділити кошти у розмірі 2050 крб. з тією умовою, що половину вартості робіт, тобто 1025 крб., закласти в кошторис 1900 р., а другу половину мало профінансувати місто [3, 271].

Глухівське земство щороку збільшувало витрати на медикаменти. Так кошторисом 1899 р. на їх придбання було передбачено 6000 крб. проти 5345 крб. у 1898 р. Гласні П.Я. Дорошенко і Я.С. Тарасов внесли пропозицію зібрати всіх земських лікарів, а також всіх лікарів Глухова, щоб визначити потребу у необхідних недорогих медикаментах для Глухівського земства. 30 вересня 1900 р. голова земського зібрання В.П. Кочубей погодився на їх пропозицію, оскільки це зберігало матеріальну зацікавленість земських платників, і зобов'язав земську управу терміново почати закупівлю медикаментів за кордоном [4, 266].

П.Я. Дорошенко у 1903 р. брав участь у обговоренні питання про заснування санаторію для земських службовців Глухова. Але він висловив думку, що існування такого закладу в дачній місцевості недоцільне, оскільки вчителі, працюючи 7,5 місяців на рік, решту часу «дышат чистым воздухом в своих селениях». Він запропонував якщо й засновувати санаторій, то десь у Новгород-Сіверському повіті [5, 40].

На засіданні земського зібрання 28 вересня 1900 р. П.Я. Дорошенко запропонував розробити проект загальної каналізації всього помістя, де знаходились благодійні установи [5, 252]. На тому ж таки зібранні розглядалось питання про збільшення заробітної плати земським фельдшерам, кількість яких бажала залишатись кращою. Фельдшери отримували 300 крб. на рік, хоча заробітна плата, відповідно до правил, затверджених Глухівським повітовим земством, могла бути більшою. Гласний подав пропозицію через відповідні заклади вивчити питання потреби у фельдшерах-професіоналах і запропонував збільшити їм заробітну плату до 400 крб. на рік та сплачувати вартість їх проживання [5, 252].

8 грудня 1899 р. П.Я. Дорошенко був обраний до складу комісії з питань народної освіти і став її діяльним членом [6, 119]. Глухівське повітове земство витратило третину свого бюджету на народну освіту і значну суму на утримання гімназій. Директор Глухівської чоловічої гімназії неодноразово клопотався про виділення коштів на розширення свого навчального закладу, і в цьому його підтримував П.Я. Дорошенко. Так кошторис на утримання гімназії у 1904 р., складений її керівництвом, передбачав видатки у розмірі 27380 крб. Земське зібрання ухвалило суму в 25748 крб., і лише завдяки ініціативі П.Я. Дорошенка це рішення було скасоване, а гімназія отримала саме таку суму, яку запросив директор [5, 202].

5 серпня 1900 р. комісія з питань народної освіти розглянула пропозицію гласних щодо відкриття спеціальної школи для дівчат з обов'язковим викладанням рукоділля, а в тих місцевостях, де є можливість, і ткацтва. П.Я. Дорошенко запропонував виплачувати викладачам рукоділля заробітну плату в розмірі 50 крб. на рік [4, 188].

Відомо, що 8 грудня 1902 р. П.Я. Дорошенко був обраний членом Опікунської ради Глухівської жіночої гімназії [7, 23].

У вересні 1904 р. у с. Баничі Глухівського повіту була відкрита перша народна школа з викладанням столярного і ткацького ремесел. П.Я. Дорошенко брав активну участь у її благоустрої, за що йому земським зібранням було оголошено подяку [5, 418].

1897 р. Глухівське зібрання ухвалило рішення про відкриття 10 сільських бібліотек [6, 1591], а комісія з питань народної освіти внесла пропозицію придбати для шкільних бібліотек необхідні книжки на гроші, пожертвовані мешканцями повіту. П.Я. Дорошенко клопотався про те, щоб бібліотеки були забезпечені книжками в достатній кількості та з необхідних галузей знань [4, 144].

Гласний брав активну участь у роботі комісії з питань будівництва, емеритальної та інших комісій. Зокрема, у вересні 1901 р. він, як член комісії з будівництва доріг, розглядав питання про будівниц-

тво мосту у с. Уска, ремонту греблі у с. Мала Слобода та проїжджої дороги у с. Буди [4, 109]. Покладені на нього обов'язки П.Я. Дорошенко виконував чесно і був одним із найактивніших земських гласних Глухівського повіту.

У 1906 р. П.Я. Дорошенко переїхав до Чернігова, де місцеве дворянство обрало його директором пансіону-інтернату для бідних дворянських дітей. У пансіонаті необхідно було запровадити єдиний контроль, оскільки вихованці навчались у різних закладах міста і значну частину дня проводили поза інтернатом. 1908 р. у депутатів виникла думка перетворити пансіонат у гімназію чернігівського дворянства, до якої мали вступати переважно діти спадкових дворян Чернігівської губернії, а на вільні місця – за конкурсом. Навчання повинно було проводитися тільки коштом учнів. Будівля дворянського пансіонату була замала для навчання 200 гімназистів. Для вирішення питання розширення приміщень була створена комісія у складі почесного попечителя пансіонату М.Д. Корвальського-Гриневського, губерньського предводителя дворянства князя В.Д. Голіцина, директора пансіонату П.Я. Дорошенка, голови губерньської земської управи М.П. Савицького [8, 2].

23 січня 1910 р. відбулося засідання господарського комітету під головуванням губерньського предводителя дворянства О.К. Рачинського, а наступного дня – виховної ради. На них П.Я. Дорошенком були оголошені господарський та навчально-виховний звіти за 1909 р. Він доповів, що у попередньому році до інтернату надійшло 24511 руб. 78 коп., з яких 1100 руб. – з державної скарбниці, 1200 руб. – з дворянських зборів. На утримання пансіонату і на сплату попередніх боргів було витрачено 22863 руб. 73 коп. Директор підкреслив, що у звітному році значно покращилась навчально-виховна робота закладу. Звіти були затверджені з наданням рекомендацій щодо ведення господарчої частини [9, 2].

На черговому засіданні губерньського дворянського зібрання П.Я. Дорошенко звітував за 1908–1910 р., де було наголошено на зразковий стан справ у пансіонаті. Станом на 1 січня 1911 р. тут нараховувалося 45 вихованців, (з платним навчанням – 3, напівплатним – 13, безплатним – 29) [10, 2].

Директор закладу піклувався і про музичне виховання дітей. За його ініціативи при пансіонаті був організований церковний хор, який складався виключно з вихованців. Диригентом хору також був вихованець, учень 7 класу гімназії П. Брановський [11, 2].

П.Я. Дорошенка часто можна було бачити на різних світських заходах, наприклад, 14 травня 1912 р. – на урочистостях з освячення прапора Чернігівського реального училища, на яких були

присутні міський голова А.В. Верзилов і віце-губернатор Т.Я. Рафальський [13, 2]. 22 лютого 1912 р. він брав участь у панахиді по секретарю чернігівського дворянства К.П. Ходоту [12, 2].

Не пройшло поза його увагою і духовне життя губернського міста. 23 листопада 1913 р. у Чернігівському відділенні державного банку перед образом небесного покровителя Чернігова святителя Феодосія Углицького разом із губернатором І.І. Стерліговим, головою губернської земської управи М.П. Савицьким, директором реального училища В.І. Круковським П.Я. Дорошенко брав участь у богослужінні Пахомія – єпископа Новгород-Сіверського [14, 2]. 6 січня 1913 р. він був присутній на літургії у Спасо-Преображенському соборі та хресній ході при освяченні води у Десні [15, 2]. У квітні 1914 р. П.Я. Дорошенко разом з І.І. Стерліговим, С.Н. Астаповим, єпископом Пахомієм зробили грошові внески до благодійних закладів Чернігова (відповідно 5 руб., 6 руб., 3 руб., 3 руб.) [16, 3].

П.Я. Дорошенко обирався головою педагогічної ради Чернігівської жіночої гімназії. Зайого ініціативи 23 лютого 1908 р. було організовано благодійний танцювальний вечір, який, на його думку, мав привернути увагу до проблем малозабезпечених учениць і надати можливість зібрати достатню суму для оплати за їх навчання [17, 2]. Приділяючи увагу і естетичному вихованню, П.Я. Дорошенко на педраді, що відбулася 14 січня 1911 р., подав на розгляд питання відвідування ученицями кінематографу «Експрес» і «Міраж» [18, 2].

Він особисто відвідував виховні заходи у різних навчальних закладах міста. Так 17 січня 1910 р. у жіночої гімназії Є.Д. Кузнецової педагог був присутній на творчому вечорі, присвяченому відомому поету О.В. Кольцову [19, 2], а 13 листопада 1913 р. – на концерті учнівського хору [21, 2]. 14 листопада 1910 р. він разом із міським головою А.В. Верзиловим, І.І. Круковським та дружиною начальника губернії М.Л. Маклаковою відвідав вокально-літературний ранок у чоловічій гімназії, присвячений 50-річчю від дня смерті відомого історика та поета О.С. Хомякова [23, 2].

П.Я. Дорошенко брав активну участь і у роботі «Общества вспомоществования нуждающимся воспитанницам Черниговской женской гимназии». У квітні 1910 р. на черговому засіданні його було обрано головою товариства [22, 2].

27 січня 1912 р. померла дружина предводителя дворянства Уманського повіту на Полтавщині баронеса Н.М. Мейєндорф, уроджена княжна Долгорукова. На панахиді у жіночій гімназії П.Я. Дорошенко виступив з промовою перед вихованцями. Він зазначив, що родина Долгоруких надавала постійну матеріальну допомогу гімназії та піклувалася про її вихованців [20, 2].

Під головуванням губернського предводителя О.К. Рачинського 12 січня 1910 р. у Чернігові відбулося надзвичайне зібрання повітових предводителів дворянства. На ньому від Глухівського повіту був присутній П.Я. Дорошенко. На зборах розглядалося питання зменшення обсягів фінансування повітової опіки. Губернський предводитель дворянства рекомендував зменшити витрати шляхом скорочення опік, тобто один заклад мав обслуговувати 3–4 повіти. Після жвавого обговорення, в якому активну участь брав П.Я. Дорошенко, зібрання більшістю голосів не затвердило проект губернського предводителя [24, 2].

Наприкінці 1910 р. П.Я. Дорошенко за рекомендацією преосвященного Антонія, єпископа Чернігівського і Ніжинського, був призначений членом ради Чернігівського єпархіального училища. 29 грудня 1911 р. він разом із старшим радником губернського правління М.А. Максимовським, директором народних училищ Чернігівської губернії П.А. Войховецьким під головуванням кафедрального протоієрея А. Шестерикова брав участь у засіданні ради, що розглядала питання нагородження учнів церковно-приходських шкіл почесними нагородами за відмінне навчання [25, 2].

Крім цього П.Я. Дорошенко входив до складу Чернігівської губернської училищної ради. 16 – 17 грудня 1910 р. у приміщенні Дворянського зібрання відбулося її чергове засідання, на якому було розглянуто 98 поточних справ, у тому числі про призначення попечителів навчальних училищ, рекомендації щодо нагород вчителів цих закладів, про загальне навчання тощо [26, 2].

Відомо, що за сприяння Дорошенка у 1917 р. було засновано українську гімназію у Чернігові, директором якої він і був призначений [27, 99].

П.Я. Дорошенко був членом Російського товариства спасіння на воді і активно у ньому працював. Так на загальних зборах, які відбулися 16 січня 1910 р. під керівництвом начальника губернії Н.А. Маклакова, обговорювалися питання активізації діяльності товариства у Чернігові та губернії. Збори уповноважили окружне правління скласти за участю техніків кошторис на ремонт рятувальної станції і облаштування при ній купальні та пристані [28, 2]. А ще 9 грудня 1910 р. губернським земським зібранням Дорошенка обрали членом комітету тверезості [29, 2].

7 квітня 1912 р. губернським дворянським зібранням більшістю голосів кандидатами до Державної думи були обрані губернський предводитель дворянства О.К. Рачинський і директор дворянського пансіону П.Я. Дорошенко [30, 2], а у травні 1914 р. указом «Правительствующего Сената» він був затверджений на три роки почесним мировим суддею Глухівського повіту [31, 2].

Своєю багатогранною громадською та культурно-просвітницькою діяльністю П.Я. Дорошенко залишив помітний слід в суспільному житті Чернігівщини.

Посилання

1. Курас Г. Життя і смерть Петра Дорошенка / Г. Курас // Київська старовина. – 1993. – № 3. – С. 48–55.
2. Петров Г. З гетманського роду / Г. Петров // Панорама Сумщини. – 1992. – 9 липня.
3. Свод постановлений земських собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1899 году / [Составлен Д.Н. Неточаевым]. – Чернигов, 1901. – 516 с.
4. Свод постановлений земских собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1900 году / [Составлен Д.Н. Неточаевым]. – Чернигов, 1902. – 558 с.
5. Свод постановлений земских собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1903 году / [Составлен В.А. Дрелингом]. – Чернигов, 1906. – 613 с.
6. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания (XIX–XXXV сессий) 1883–1899 годов с кратким сводом постановлений за время с 1865-го по 1882 г. (I–XVIII с.с) / [Составил по поручению губернской земской управы С.В. Сотников]. – Чернигов, 1902. – Вып. 3. – С. 119.
7. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания XXXVI–XLVI сессий 1900–1909 годов / [Составил по поручению губернской земской управы В.М. Хижняков]. – Чернигов, 1912. – Т. 1. – С. 23.
8. Проект преобразования дворянского пансион-приюта / Черниговское слово. – 1908. – 21 июня. – С. 1.
9. Дворянский пансионат-приют // Черниговское слово. – 1910. – 26 января. – С. 2.
10. Заседание Черниговского губернского дворянского собрания // Черниговское слово. – 1911. – 1 июля. – С. 2.
11. Дворянский пансионат-приют // Черниговское слово. – 1912. – 25 февраля. – С. 1.
12. Панихида по К.П. Ходате // Черниговское слово. – 1912. – 23 февраля. – С. 2.
13. Реальное училище // Черниговское слово. – 1912. – 17 мая. – С. 2.
14. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 23 ноября. – С. 2.
15. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 6 января. – С. 2.
16. Список внешних пожертвований в пользу учреждений г. Чернигова // Черниговское слово. – 1914. – 10 апреля. – С. 3.
17. Танцевальный вечер в пользу недостаточных учениц // Черниговское слово. – 1908. – 23 февраля. – С. 2.
18. Внешкольный надзор // Черниговское слово. – 1911. – 16 января. – С. 2.
19. Гимназия Е.Д. Кузнецова // Черниговское слово. – 1910. – 19 января. – С. 2.
20. Баронесса Н.Н. Мейендорф // Черниговское слово. – 1912. – 24 февраля. – С. 2.
21. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 13 ноября. – С. 2.
22. Общество вспомощевания недостаточным ученицам женской гимназии // Черниговское слово. – 1910. – 1 апреля. – С. 2.
23. Литературно-вокальное утро в мужской гимназии // Черниговское слово. – 1910. – 16 ноября. – С. 2.
24. Собрание предводителей и депутатов // Черниговское слово. – 1910. – 23 мая. – С. 2.
25. Епархиальный училищный совет // Черниговское слово. – 1910. – 1 января. – С. 2.
26. Губернский училищный совет // Черниговское слово. –

1910. – 18 декабря. – С. 2.

27. Забаревський М. Пам'яті П.Я. Дорошенка // Забаревський М. // Хліборобська Україна. – 1920. – 36. 1 – С. 99–102.

28. Собрание членов общества спасения на водах // Черниговское слово. – 1910. – 19 января. – С. 2.

29. Губернское земское собрание // Черниговское слово. – 1910. – 19 декабря. – С. 3.

30. Губернское дворянское собрание // Черниговское слово. – 1912. – 7 апреля. – С. 2.

31. Учреждение мировых судей // Черниговское слово. – 1914. – 14 мая. – С. 2.

Хаценко А.А. Земская деятельность П.Я. Дорошенко

Статья посвящена анализу деятельности П.Я. Дорошенко (1858–1919) в земских собраниях Глуховского уезда и Черниговской губернии.

Ключевые слова: П.Я. Дорошенко, губерния, комиссия, пансионат, земство, гласный.

Khatsenko O.O. P. Doroshenko's activities in the community

The article is devoted to analysis of P. Doroshenko's (1858–1919) activity in Chernigiv region and Hlukhiv province meeting.

Key words: P. Doroshenko, commission, province, holiday hotel, community, deputy.

12.03.2014 р.

УДК 94 (092) (477. 51) Г. Глібов «1856/1930»

О.Я. Рахно

ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОВІТУ Г.М. ГЛІБОВ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу життєвого шляху та громадської діяльності предводителя дворянства Чернігівського повіту, відомого діяча Чернігівських повітового та губерньського земських зібрань Г.М. Глібова (1856–1930).

Ключові слова: Г.М. Глібов, Чернігів, предводитель дворянства, земство, гласний.

Григорій Миколайович Глібов (1856–1930) – відомий свого часу громадський діяч Чернігівщини, предводитель дворянства Чернігівського повіту у 1890–1911 рр. Втім, його життєвий шлях та багатогранна громадська діяльність, в тому числі й у земських установах, не знайшли висвітлення в історичній літературі. У даній статті зроблено спробу заповнити цю прогалину.

Дворянський рід Глібових веде своє походження від Прокофія Савича Глібова, який у 1797 р. розпочав військову службу в Апшеронському мушкетерському полку. У 1799 р. він був підвищений